Ius et Societas
ISSN 2587-3652 (print) | ISSN 2587-3660 (online) Vol. I(1) | 2026

DOI: https://doi.org/10.52326/ies.2026.1.10
CZU: 821.135.1(478).09-3:355.4
**Corresponding author*

OPEN ACCESS CC BY

ECHOES OF WAR IN THE ARTISTIC WORLD OF ION DRUȚĂ

ECOURI ALE RĂZBOIULUI ÎN UNIVERSUL ARTISTIC AL LUI ION DRUȚĂ

Daniel CRISTEA-ENACHE
Universitatea din București, România.
ROR: *https://ror.org/02x2v6p15*
E-mail: daniel.cristea-enache@litere.unibuc.ro
ORCID ID: 0000-0002-1637-669X

Liliana GROSU*
Universitatea Tehnică a Moldovei, Republica Moldova.
ROR: *https://ror.org/02b82hk77*
E-mail: liliana.grosu@fse.utm.md
ORCID ID: 0000-0003-1554-3641

Abstract: *Ion Druță's artistic universe is pervaded by echoes of war, which resonate through individual and collective destinies and leave deep marks on both the material and the spiritual plane. Rather than dwelling on military confrontation as such or depicting the front line in close detail, the writer focuses on the devastating consequences of war.*
This article draws on several of Druță's works: Horodiște [The Hillfort], Murgul din Crimeea [The Bay Horse from Crimea], Urme [Traces], Rubanca, Frunze de dor [Leaves of Longing], Șapte mioare [Seven Little Ewes], Șoapte de nuc [Whispers of the Walnut Tree] and Biserica Albă [The White Church]. None of these works takes war as its central theme; instead, the author approaches it obliquely, alluding merely to "those times". Woven into the narrative fabric of these works are terse statements about the war, the lives of people who faced it directly and continue to bear its consequences, and the ways in which they return to life while keeping faith and hope for tomorrow alive in their hearts. Thus, beyond its scenes of suffering, Druță's work retains a profoundly humanist outlook, in which faith, solidarity, attachment to the land, endurance in the face of life's hardships and hope become the cornerstones of inner resilience.

Keywords: *representation, war, prose, indirect representation, resilience.*

Abstract: *Universul artistic al lui Ion Druță este pătruns de ecouri ale războiului, care se răsfrâng asupra destinelor individuale și colective, lăsând urme adânci atât în plan*

material, cât și spiritual. Scriitorul nu insistă atât asupra confruntărilor militare propriu-zise, nu descrie cu detalii aprofundate frontul de luptă, cât insistă asupra consecințelor devastatoare ale războiului.
Articolul de față a fost realizat în baza câtorva opere druțiene: „Horodiște", „Murgul din Crimeea", „Urme", „Rubanca", „Frunze de dor", „Șapte mioare", „Șoapte de nuc" și „Biserica Albă". Niciuna din aceste opere nu are ca temă principală războiul, autorul tratează tema războiului indirect, făcând doar trimitere la „acele vremuri". În firul narativ al acestor opere sunt intercalate fraze declarative despre război, destine umane care s-au confruntat direct cu războiul și suferă consecințele acestuia, precum și modul în care oamenii își revin la viață, păstrând în suflet credința și speranța în ziua de mâine.
Astfel, dincolo de secvențele suferinței, creația druțiană păstrează o perspectivă profund umanistă, în care credința, solidaritatea, legătura cu pământul, rezistența la intemperiile vieții și speranța devin repere ale rezistenței interioare.

Cuvinte-cheie: *reprezentări, război, proză, reprezentare indirectă, rezistență.*

1. Introducere

Tema războiului și a efectelor lui pe termen lung reprezintă o temă des inclusă în subiectul diferitor opere literare (proză, poezie, dramaturgie) din literatura universală, dar și în cea română. În diferite perioade de timp, tema a fost tratată diferit, unii axându-se pe evenimentele care au generat războiul, alții pe istorii reale care s-au întâmplat în timpul războiului și după, pe când o altă categorie de scriitori s-au concentrat pe consecințele fizice și moral-spirituale ale războiului, pe schimbările radicale generate de război, pe urmele adânci săpate în sufletele oamenilor, pe procesul de adaptare în noile condiții, pe atitudinea față de viață, în general.

2. Materiale și Metode

Pentru realizarea obiectivelor de cercetare propuse am utilizat documentarea științifică, generalizarea și sistematizarea literaturii de specialitate, analiza și interpretarea literară. Baza epistemologică a cercetării o constituie analizele critice și sugestiile cercetătorilor în domeniu și însăși opera autorului – Ion Druță.

3. Rezultate și Discuții

Ion Druță, unul dintre cei mai apreciați prozatori postbelici, prin scrierile sale, a reușit să construiască situații și să reconstruiască evenimente care au marcat, în special, viața rurală. De altfel, Ion C. Ciobanu, în *Cuvânt despre Ion Druță*, inclus în volumul I, Scrieri,

menționează următoarele: „În vreme de pace, în ani de război, în nuvele și povestiri, romane și piese de teatru, în orice împrejurări, în orice genuri literare, el se hărțuise cu teme și subiecte luate din viața rurală" (Ciobanu, 1989). Ion Druță a reușit să redea farmecul vieții rurale cu multă măiestrie și meșteșug artistic, construind caractere umane impresionante, înrădăcinate în obiceiuri și tradiții, păstrate cu sfințenie chiar și în vremuri de restriște, cum au fost vremurile de război.

După cum remarcă critica literară, cu referire la romanul *Clopotnița*, arta de prozator a lui Ion Druță „se vede nu numai în stilul narațiunii și în cele câteva tablouri realizate cu o mână de maestru, ci și în perspectiva romanescă incitantă" (Cristea-Enache, 2023), particularități valabile și pentru celelalte creații ale scriitorului.

Arta de prozator a lui Ion Druță se întrevede chiar și atunci când tratează o temă sensibilă și incomodă, așa cum e tema războiului, „fie interzisă, fie impusă într-un mod distorsionat" (Cristea-Enache, 2023) evocând momente și consecințe din cel de-Al Doilea Război Mondial, o temă dureros de dramatică, tulburătoare și, în același timp, revoltătoare și profund umanistă. De cele mai multe ori, autorul tratează tema războiului indirect, făcând doar trimitere la „acele vremuri", bunăoară cum apare în lucrarea autobiografică *Horodiște* când, autorul, mai mult în trecere, depănând amintiri, spune despre Pavel (fratele mamei) că „a căzut în război", iar bunicul văzându-l pe ginere cum „gospodărește teafăr și nevătămat", a murit și el în același an cu Pavel.

În aceeași lucrare, vorbind despre bădica Gheorghe, scurt marchează în biografia sa că nu mult după însurătoarea sa, la numai 18 ani, „a fost luat la armată, iar după doi ani de armată au început concentrările din ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial, după care a venit și războiul" (Druță, 1989). Autorul nu insistă asupra acelor evenimente, nu deapănă amintiri sau istorisiri legate de luarea fratelui în război, de slujba făcută, de intemperiile războiului și explică motivul pentru care n-ar scrie: „...o să trecem peste destinul unui om în aceste mari zguduiri de vremuri, pentru că cine poate zice că a spus totul, mai ales într-o cărticică destinată copilăriei sale" (Druță, 1989). Dincolo de faptul că a făcut și fratele Gheorghe războiul, că a ajuns cu Armata Roșie până în Cehoslovacia, până în Austria, autorul pune accept pe altceva, așa cum o face de fiecare dată când e vorba de personajele sale, autorul subliniază faptul că „...personalitatea lui fusese însă formată încă

înainte de război", iar războiul a fost cel care i-a demonstrat puterea de voință și i-a stimulat dorința de viață.

O adevărată istorie plină de umanitate este scurtul text *Murgul din Crimeea*, poate printre singurele care rememorează pașii de întoarcere ai soldaților din război, drumul revenii acasă, cel care „cearcă să adune drumurile războiului într-un singur drum" (Druță, 1989). Autorul insistă asupra momentului păsirii pe plaiul natal, unde și vântul răzbate ca o doină bătrânească: „Soldații îl trag adânc în piept – îi vântul nostru de acasă... A venit sărmanul peste ape, atâta amar de lume a trecut, dar a venit... L-o fi trimis nevasta ori poate copiii..." (Druță, 1989).

Toaca celor patru care de război, pe drumul întoarcerii, e „pâinea lor, îs părinții și copiii lor. Și soldații o ascultă, o beau, o împart tovărășește ei înde ei" (Druță, 1989). Aceste descrieri sensibilizează orice suflet, autorul pune accent pe detalii și acestea condensează istoria, o fac mai impresionantă și emotivă. Ion Druță evidențiază, pe de o parte, suferința oamenilor determinată de război, iar pe de altă parte, puterea legăturilor sufletești dintre oameni și locuri, speranța de a reveni la o viață pașnică.

Metafora „pâinea lor" sugerează că sunetul toacei reprezintă o hrană spirituală pentru soldați, o adevărată sursă de alinare care întreține sufletul. Experiențele grele ale vieții, momentele de grea încercare, îi fac pe soldați să se gândească la părinți, la copii și la familiile rămase acasă, care constituie adevăratul sens al revenirii lor. Verbele „o ascultă, o beau, o împart" transmit intensitatea trăirilor interioare, astfel sunetul „toacei" nu doar este auzit, ci absorbit de întreaga lor ființă. Expresia „o împart tovărășește ei între ei" evidențiază solidaritatea umană și faptul că ceva îi unește. Deși provin din familii diferite, cu trecut diferit, cu experiențe de viață diferite, soldații împărtășesc aceeași suferință, același dor și aceeași speranță. Prin reîntoarcere ei descoperă că legătura dintre oameni, solidaritatea și memoria celor dragi sunt mai puternice decât chiar frica de moarte.

Dincolo de tematica întoarcerii, de așteptata revenire acasă, de aerul de acasă, de cântecul drumului spre casă, se prefigurează un subiect al umanismului adus la extrem pentru o vietate care și ea se întoarce acasă. Așa cum aflăm din titlu, în rândurile celor care se întorc acasă e și un murg, pe care caporalul Harabagiu îl tot îndeamnă: „Hai,

murgule, hai...", iar căpitanul văzând de câte ori căzuse, de câte ori răsufla des și greu, îi tot ordona caporalului Harabagiu: „Ce nu-l împușți?", „Fugi și-l împușcă", „Fugi și execută!", dar Harabagiu „nici gând să fugă", ceva îl reține, ceva îi dă speranța unui sfârșit fericit și acest ceva e umanitatea din el. Autorul, într-un conținut de șapte pagini, cel mai mult spațiu dedică descrierii murgului cum cade tot mai des, cum „zace în mijlocul drumului", cum îi tremură pielea pe el, îi tremură mușchii, dar la îndemnul lui Harabagiu încearcă să se ridice, „își dă seama că și de data asta a fost iertat" (Druță, 1989), cum scrie autorul.

Câtă ușurare când mai trece o zi, deși e o zi „fără nume, fără dată", poate e o zi de miercuri sau poate sâmbătă, poate e a opta de când au pornit drumul întoarcerii, sau poate a unsprezecea, dar nimic nu contează când a vorba de drumul întoarcerii, pentru că „drumul spre casă îi singurul drum pe care îl face oastea fără hartă" (Druță, 1989). Imaginea vizuală „fără hartă" sugerează că dorul de casă este atât de puternic, încât nu are nevoie de repere geografice sau de indicații precise. Niciun radar nu poate indica direcția și distanță dintre inimă și dorul de casă. Stările sufletești și amintirile devin adevăratele călăuze ale soldaților. Spre deosebire de drumul războiului, care presupune un drum al necunoscutului, al neprevăzutului, marcat de ordine, strategii și direcții de orientare nesigure, drumul întoarcerii este condus de dorința firească de a regăsi oamenii dragi și de a recupera pacea pierdută.

Coloana înaintează spre casă, întâlnește în drum și alți soldați în retragere spre casă, îi cuprinde bucuria revederii, îi cuprinde dorul de cei de acasă, dar într-un târziu atmosfera de înviorare în toată coloana este spartă de cuvintele „... a căzut un cal". Harabagiu știe că e vorba de murgul lui, se repede să-l ajute, cară țărână în poala mantalei, dar este întrerupt de țeava căpitanului care se îndreaptă spre animal. Harabagiu, într-un gest de apărare, cu scuza de a nu-l ucide în mijlocul drumului, că „cine dracu îl trage din drum?", îl deshamă și luând un mănunchi de paie în mână își îndeamnă calul să-l urmeze în câmp. Calul presimte, „își dă seama despre ce este vorba. Se lasă moale în genunchi, apoi se culcă, întinzând gâtul pe pământ", iar Harabagiu, în semn de profund umanism, îi ridică capul și îi așterne paiele dedesubt, moale rostind cuvintele: „Așa-i, murgule, la război...". Evenimentul e surprins în noapte și nu în zadar, aceasta fiind un simbol al întuneric-

ului, al morții. În drumul întoarcerii roibului e prefigurată viața multor oameni care au pornit pe drumul întoarcerii spre casă, dar n-au mai ajuns, au avut atâtea pericole de înfruntat, atâtea gloanțe de evitat și uite-i pe drumul întoarcerii..., dar fără șansa de a se mai bucura de biruință. Unor soldați le-a fost dat să calce pe pământul străbun, dar să nu aibă parte de el pentru prea mult timp.

Culcat la pământ, un „vântișor obosit" i-a adus miros de văi cu iarbă verde și brazde calde, dar „le-a adus târziu...", accentuează autorul, încheind gândul cu următorul monolog: „Așa-i când îi război – și murgul nu se plânge... A fost soldat și el, a fost și el blagoslovit de mama-regină". Imaginea „vântișorului obosit" este o personificare sugestivă, prin care natura pare să aline suferința murgului, să contrasteze cu atmosfera sumbră a războiului, să aducă o paloare de viață, dar și el e „obosit" și vine întârziat, parcă în resemnare în fața realității crude. Personificarea îi atribuie animalului trăiri omenești, sugerând că și el a cunoscut greutățile, frica și lipsurile războiului. El, de asemenea, și-a dorit întoarcerea, iar acum în amurgul vieții, tăcerea murgului amplifică drama unei lumi în care suferința nu mai are nevoie de cuvinte pentru a fi înțeleasă.

Autorul accentuează în final ideea că nimeni nu l-a întrebat pe murg ce crede ori nu crede despre război, că vrea să se ducă ori nu vrea, „i-au pus o șa în spinare, în șa i-au pus un soldat, au pocnit bicele și murgul s-a dus" (Druță, 1989). Aceasta a fost soarta majorității bărbaților, mai tineri sau mai bătrâni, să plece fără să fie întrebați de vor sau nu, iar pentru mulți fără șansa de a se mai întoarce – „o doină ce n-a fost cântată încă, dar a fost suferită din plin".

Consecințele războiului se fac resimțite și peste ani, așa cum ne-o demonstrează textul *Urme*, care-l scoate în evidență pe badea Chirică, cel care a purtat în umărul său aproape zece ani „o creastă ascuțită de metal", consecință directă a războiului. Atunci când vremea se schimba, îi dădea de știre. Abia după zece ani, fără a ninge sau a ploua, a început a-l durea, într-atât încât îi slăbea inima. Într-o zi, când fiul și nevasta au plecat de acasă, și-a dezbrăcat cămașa să vadă vechea rană. N-a vrut s-o facă de față cu ei: „N-au ei ce să se uite, își zicea omul... Pașa (soția) a uitat de-amu de război, da ușernicul cela nici nu l-o apucat..." (Druță, 1989). A strâns toată durerea, scrâșnind din dinți și și-a smuls așchia de metal până s-au întors acasă cei apro-

piați, „era curios s-o cerceteze, că zece ani a purtat-o în trupul lui, pe de altă parte, atâta l-a durut, încât nici n-avea ochi s-o vadă" (Druță, 1989), dar a aruncat-o în prag, a doua zi a nins și n-a mai dat de ea, deși „voia s-o vadă cu ochii lui, s-o vadă la lumina zilei". Odată cu aruncarea acelei așchii de metal și-a dat seama cât de frumoasă e viața, că „avea ceva Paraschița ceea, avea ea un farmec al ei...".

Rubanca (din textul cu același titlu) e un alt personaj care amintește de consecințele grele ale războiului, viața ei grea de dinaintea războiului, dar și după: „Și câte n-a tras ea... N-a dovedit să îmbrăzdeze cele trei hectare primite în 1940 – și iată războiul. Iar nu-i pământ. Iar foamete, chin" (Druță, 1989). În același text identificăm un alt personaj, Toader, care s-a întors de pe front „sergent..., cu pieptul plin de medalii", în schimb cu sufletul răvășit.

Războiul a devenit o realitate, dar și un vis continuu al multora, care își aminteau de unele situații pe care le-a creat acesta, când nu numai oamenii își pierdeau viața, dar și animalele, răpuse de gloanțe străine, așa cum s-a întâmplat în *Șapte mioare*. Moș Ciobanu, bătrân deja, trecut prin ale vremii, noaptea, singur fiind, închidea ochii și „peste noapte visa stâna, câinele cel roșcat, care a pierit pe vremea războiului", menționează autorul, „l-a împușcat un neamț. Păcat, era câine bun..." (Druță, 1989).

Marcată de o suită de momente ale războiului este nuvela *Frunze de dor*, de la vestea războiului, petrecerea bărbaților la război, până la scrisorile și telegramele de pe front și întoarcerea unora înapoi. Autorul pune accent pe sensibilitatea sufletească a personajelor sale când e vorba de cei dragi, pe durerea mamelor și taților care așteaptă vești de pe front, măcar o frântură de rând scris, măcar un semn de viață. În lipsa acestora, nimeni nu-și află locul. În fiecare zi așteaptă nerăbdători poștașul să vină cu scrisorile, rămân dezamăgiți când nu primesc nicio veste, rămân triști și retrași de lume, ca în cazul lui moș Andrei care „de vreo jumătate de an, de cum i-a căzut singurul fecior la război, nici nu dă bineț, nici nu răspunde altora" (Druță, 1989).

„Pătrățelul cenușiu" este durerea cea mai mare a tuturora, e „unul din acelea după care niciodată nu mai scrie soldatul acasă" (Druță, 1989). Așa se află despre pierderea în război a feciorului lui badea Zînel, Zînel Cojocaru. Câtă durere colectivă și câtă durere individuală prefigurează autorul în descrierea acestui moment: „Pes-

te o jumătate de ceas vestea colindase de acum tot satul, și-l jeleau moșnegii, fiindcă era băiat cuminte, și-l jeleau gospodinile, căci a fost harnic, și-l jeleau fetele, căci era băiat frumos. Și tot așteptau cu toții, așteptau cu înfrigurare în suflet când se vor deschide larg ușile casei de pe malul iazului și un bocet de mamă va porni a frământa că o mare micuțul sătuc pierdut în largul câmpurilor" (Druță, 1989).

Odată cu sosirea telegramei, le-au revenit în minte, ca într-o oglindă, ultimele evenimente ce-i legau de fiul lor, și-au dat seama că era aproape un an de când au dus straiele lui Toader și le-au așezat în casa cea mare, aproape un an de când s-au dus în trei la gară, dar s-au întors doi, de faptul că la plecare Toader „s-a aplecat să-i sărute mâna, și bietul badea Zînel, buimăcit cum era, abia a dovedit să-l sărute pe frunte" (Druță, 1989).

Orice scrisoare primită era pentru părinți un adevărat eveniment, „îi tremurau mâinile și întreba pe toată lumea dacă într-adevăr e scrisul lui Toader", era pregătit pentru orice, bunăoară își ungea seara ciubotele cu dohot ca să aibă cu ce ajunge până la podul de la marginea satului, căci „cine știe cât mai avea să ție războiul" și acum „iată că a venit o telegramă...".

Războiul este redat prin prisma celor maturi, pentru care nici somnul nu mai este somn, nici casa, casă și nici masa, masă, dar și prin prisma lui Trofimaș, un copil care încă nu înțelege ce înseamnă război, deși aude despre el, bănuiește că soldații se luptă cu arundii și când tata îi zice că l-au dus pe Toader la război, se întreabă „din ce să împuște el acolo, dacă nu și-a luat tunul?". Istoria lui Trofimaș cu pierderea rublelor pentru pălărie și apoi, după primirea telegramei, gestul tatălui de a-i pune pe cap pălăria fratelui Toader, a reprezentat un adevărat eveniment. Acea pălărie verde, cu pană de păun „au visat-o multe fete în satul acela", dar „era război...", conchide autorul la sfârșitul capitolului 23.

Războiul lăsa urme vizibile în toate satele, iar autorul menționează unele din acestea: „Bântuia pe undeva războiul și în multe ogrăzi din Valea Răzeșilor vedeai stoguri gâtuite, clădite de mână de femeie, și mulți copii învățaseră să înjure, mergând în urma plugului, și moș Dănuță, suindu-și scripcă în pod, îmblătea stîngaci, ca femeile, secara" (Druță, 1989). De-ar fi fost doar aceste urme, dar erau unele și mai grave, așa cum ni se relatează într-un alt fragment: „A doua zi a tre-

cut un avion deasupra statului, s-a lăsat pe o aripă și a pornit a scuipa plumb fierbinte de-a lungul căii ferate" (Druță, 1989), bombardau avioanele la Bălți, se vedeau focuri înalte cât cerul, care „pâlpâiau de cu sară până în zori", iar țăranii, ieșind pe la porți, își făceau semnul crucii. Pe lângă aceste scene, femeile boceau, gătindu-și bărbații și feciorii de drum, „undeva departe vuia războiul, în drum... o coloană de ostași", unii luându-și rămas bun în speranța revederii, alții, rostind cuvintele: „Să nu mă aștepți, că n-am să mă întorc", așa cum i se arătase Rusandei în vis băietanul nalt și smolit. Autorul încheie trist capitolul opt: „...era ceva nemaipomenit la mijloc – vuiau, zările de explozii, gemea pământul, la trei verste de Valea Răzeșilor treceau zi și noapte trenurile cu răniți..." (Druță, 1989).

O figură importantă pentru vremea războiului a reprezentat-o poștașul, drumurile lungi făcute de la sat la sat, de la o gară la alta, în plus veștile diferite aduse, pentru unii pozitive, pentru alții negative, dureroase, a reprezentat „o pâine amară", dar „se tot ducea trist în lungul drumului, căci mai avea în geantă vești din vreme de război, închinăciuni de sănătate de prin tranșee" (Druță, 1989).

Cu timpul, lucrurile se uită, chiar cele mai dureroase, iar vremurile de pace nasc oameni care nu mai consimt cu cei care au suferit, consideră povești, minciuni, istoriile cu adevărat trăite de oameni în război. În mod personificat, dar și chiar direct, autorul înfățișează această realitate în următorul fragment din *Șoapte de nuc*: „Rar mai întâlnești câte un cal bătrân care a trecut prin războaie și ține minte de le povestește câte ceva celor tineri, dar mânzocii râd și zic că sunt minciuni snoavele celea..." (Druță, 1989).

Timpul alungă în urmă cele mai adânci răni, lumea se schimbă, își reia cursul, se adună pentru petreceri, „vorba e că serile se adună la club lume de pe lume" (Druță, 1989), din partea locului, de pe la raion, marinari veniți în concediu, partizani și, printre cei enumerați sunt și, invalizii de război. Cu toate acestea, „aveau ceva ciudat, ceva misterios cluburile în anii ceia de la sfârșitul războiului", parcă un drept asumat pe nedrept, pentru că undeva „se luptă și se moare pentru o cauză dreaptă", pe când aici, pretutindeni, e „un fel de grabă amestecată cu înfrigurare. Și fiecare băietan se vedea de acum ostaș, și fiece fetiță se vedea de-acum vădană" (Druță, 1989).

Stranii erau și piesele cântate de moș Dănuță, nu mai erau atât

de vesele, în plus, de la o vreme i se cerea să cânte „Katiușa, renumita Katiușa", iar bătrânul răspundea că n-o știe până la capăt și pornea a-și strânge vioara.

Cineva a avut „norocul", așa cum credeau unii, să se întoarcă, ba chiar să devină mândria satului, bunăoară Ichimaș: „Luat la război, s-a dovedit a fi un șantaj cu mare faimă, a fost de câteva ori decorat, a nimerit la spital după un bombardament, a fost demobilizat, s-a întors înapoi în Valea Răzeșilor și toate astea în numai șase luni de zile" (Druță, 1989). Pentru ceilalți era un „noroc", nu și pentru Ichimaș, care „deși o ducea din petrecere în petrecere, era trist, sărmanul, când s-a întors de la război cu niște tulburări groaznice care la un moment dat îl făceau să leșine" (Druță, 1989), cădea la pământ, se zbătea în neștire, scrâșnea cu spumă la gură, iar când își revenea, umbla trist, buimac și doar vioara bătrânului Dănuță „era singurul leac în stare să-l refacă și să-i readucă buna dispoziție".

Reprezentări ale războiului sunt prezente și în romanul *Biserica Albă*. Chiar din primul capitol, se amintește de războiul cu turcii, despre biruințele de la Cahul, Larga și Dunăre duse de generalul Rumeanțev, zis „unul din fiii nelegitimi ai lui Petru cel Mare" (Druță, 1990), despre Moldova și Muntenia, care rămâneau vasale Imperiului Otoman, despre răspunsul Rusiei la „violarea tratatului" de la Kuciuk-Kainargi, care „nu putea fi decât unul singur – război", despre faptul că conjuncturile duceau către o singură direcție: „marea bătălie cu turcii, odată și odată, firește, avea să reizbucnească" (Druță, 1990).

În cel de-al doilea capitol al romanului, într-o discuție dintre un păstor, cu menirea sa de a îngriji de turmă, și Părintele Paisie, care „stătea de strajă sufletelor acestui neam", apare întrebarea răscolitoare: „Cum se îmbolnăvesc și cum încep să piară turmele tu ai fi aflat de la ciobenii mai bătrâni, dar cum și pentru ce se stinge făclia unui neam, știi tu oare?" (Druță, 1990). Răspunsul necomentat, nedesfășurat al duhovnicului e scurt: „Foametea, bolile, războaiele...". „Făclia unui neam" este o metaforă sugestivă pentru existența, continuitatea și identitatea unui popor – cultura, limba, valorile și viața colectivă. Întrebarea formulată are un ton grav și meditativ, invitând la conștientizarea fragilității unei comunități umane, mai ales în contextul în care apar factori decisivi ca foamea, bolile și războaiele. Nu este doar o întrebare retorică, ci și un apel la responsabilitate și memorie istorică.

Răspunsul enumerativ („foametea, bolile, războaiele...") sintetizează, într-o formă concisă, marile cauze care au dus de-a lungul istoriei la decăderea sau chiar dispariția unor popoare. Acestea nu sunt doar fenomene biologice sau sociale, ci devin forțe distructive care afectează atât trupul, cât și spiritul unei națiuni. Înțelegem că existența unui popor nu este garantată, ci trebuie apărată și cultivată. Este o invitație la reflecție asupra responsabilității fiecărei generații de a păstra vie „făclia" identității naționale, chiar dacă s-ar abate astfel de nenorociri.

Dintre toate acestea trei nenorociri, războiul este cel mai vitreg, el apare ca o forță violentă care nu doar slăbește această lumină, „făclie", ci o poate stinge brutal. Spre deosebire de foamete sau boli, care acționează lent și uneori inevitabil, războiul este rezultatul deciziilor umane, al conflictelor de putere, al urii și ambiției. Tocmai de aceea, el devine cu atât mai tragic: distrugerea nu vine din natură, ci din voința oamenilor. Războiul este una dintre cele mai puternice și periculoase cauze ale declinului unui popor, tocmai pentru că izvorăște din om și se întoarce împotriva lui.

Războiul și împrejurările în care se desfășoară ridică o serie de aspecte și probleme determinate de acest fenomen social. Romanul „Biserica Albă" descrie pe două planuri paralele, pe de o parte, ce se întâmplă în Rusia, unde domnește împărăteasa Ecaterina (cea Mare), conjunctura celor două războaie ruso-turcice și, pe de altă parte, ce se întâmplă în Ocolina (Moldova), unde Ecaterina (cea Mică) îngrijește de cei șase copii orfani și de puținul rămas din și în biserica din sat. Dacă războiul pe unii i-a scos „în lume", aspect pus în lumină de următorul pasaj din roman, rostit de împărăteasa Ecaterina: „...așa cum a zis cândva Petru cel Mare, războaiele ne-au scos în lume, și dacă până a pune mâna pe armă, nimeni nici nu vroia să ne știe, acum socot o mare cinste de-a se fi așezat la o masă cu noi" (Druță, 1990), pe alții războiul i-a scos „în afara lumii", au ajuns „uitați de lume". Dacă unii au proiectat războaie, așa cum declară în fală Potiomkin: „Proiectele mele au fost înfăptuite de oștirile Rusiei pe câmpurile de luptă din ultimii douăzeci de ani" (Druță, 1990), alții au căutat pacea și împăcarea, închinându-se în zi de sărbătoare și aprinzând câte o lumânare în biserică.

Despre efectele războiului și mult așteptata fărâmă de speranță ne sugerează și următorul fragment: „S-a întâmplat între timp

un mare război pe lume, a ars satul, a ars și casa cu tot ce mai avea, dar a rămas o singură semincioară de răsărită, care ...a răsărit, ... a dat în floare, ...a pornit să caute soarele" (Druță, 1990). Autorul insistă asupra acestui miracol al existenței și, într-un fel sau altul, umanizează această plantă punându-i tăria rezistenței umane: „Harnică, semeață, îndărătnică... se tot întorce cu încăpățânare zi de zi cu fața spre răsărit, nădăjduind că poate-poate va reuși și ea până una-alta să-și coacă semincioarele în așa fel ca să nu i se stingă neamul, să aibă și ea măcar un cât de mic rostuleț pe această lume" (Druță, 1990). În speranța acestei răsărite, este exprimată speranța oamenilor de a nu se pierde de neam, de a nu-și pierde rostul în marea existență umană. În continuarea fragmentului, autorul desfășoară acest gând descriind gospodarii și gospodinele care se întorc la ruinele rămase în urma războiului, își „potolesc nesfârșitul zbucium al sufletului" și se apucă de treabă cu „nădejdea în ziua de mâine și credința în judecata Celui de sus" (Druță, 1990).

Deși Ion Druță nu insistă asupra cruzimii directe a războiului, nu descrie detaliat ce se întâmplă, evită descrierile ample ale ororilor războiului, identificăm în roman scurte fragmente care evocă grozăvia de pe câmpul de luptă: „Urlă cel ce lovește, urlă cel ce primește lovitura. Zboară capete, curge sânge pârâu, și caii, înnebuniți de urlete, de zângănitul săbiilor, își părăsesc stăpânii și caută cu orice preț să scape din iadul cela" (Druță, 1990).

Repetiția verbului „urlă" creează o intensitate auditivă copleșitoare, sugerând că suferința nu aparține doar în rândul celor răniți, ci și a celor care lovesc, ceea ce anulează distincția dintre învingător și învins. Astfel, războiul apare ca o experiență colectivă a durerii.

Imaginile vizuale – „zboară capete", „curge sânge pârâu" – sunt șocante și condensate, având rolul de a sugera brutalitatea extremă la care ajunge omul, semn al degradării umane. Prin această perspectivă, autorul accentuează caracterul inuman al războiului și efectele lui: „Cruzimea, dusă dincolo de ceea ce poate închipui o minte de om, se transformă într-un fel de sălbătăcie, de nebunie generală" (Druță, 1990). Cu toată inumanitatea, autorul găsește o justificare pentru faptele lor: „...tăiau care cât putea. Tăiau pentru a-și apăra neamul, tăiau pentru a-și apăra credința, tăiau pentru a nu fi ei înșiși tăiați..." (Druță, 1990).

Metafora „iadului" devine un simbol central al spațiului războiului, sugerând nu doar distrugerea fizică, ci și degradarea morală și spirituală. Până și animalele percep că e vorba de „iad", de locul de groază din care cauți cu orice preț să scapi, cu atât mai mult omul.

Degradarea sufletească e greu de exprimat din partea celor care au trăit pe viu războiul, e greu de înțeles pentru cei care trăiesc în alte vremuri și împrejurări și n-au cunoscut nici direct, nici indirect ce înseamnă să treci pe acolo. Ajunși peste ani, cei care au luptat în război, încă nu-și pot reveni din acele orori trăite, pentru că ființa lor ține minte că a fost grozav, îndurând de toate – și durere, și nesomn, și lipsă de hrană, și... lista poate continua, dar „așa e la război" se gândesc și rămân muți pentru multă vreme, întrucât acum îi frământă alte stări: „Te întorci zdrobit, dezonorat, ajuns în pragul sinuciderii, te duci la biserică să te rogi pentru ultima oară, după care ajungi într-o crâșmă cu un ulcior de vin, un colac și o friptură în față" (Druță, 1990), dar parcă nu au curajul să servească din ele.

Războiul poate veni neașteptat și din plină pace și armonie, totul se poate schimba într-un dezastru, așa cum s-a întâmplat în cazul satului Sălcuța, care „o ducea în vâlcica ceea ca în sânul lui Dumnezeu", iar cele două dealuri „erau ca o cetate, o moștenire a tuturora, un dar al cerului pe care oamenii îl păstrau cu sfințenie și-l treceau din tată în fiu" (Druță, 1990). Totul până la o vreme..., până când, odată cu venirea iernii, armatele inamice au încheiat un armistițiu și „pe dealul dinspre răsărit au urcat patrulele cazacilor, pe cel dinspre apus – turcii". Din cauza înăspririi gerului, noaptea, în special, începeau a coborî pe la casele oamenilor soldați ba dintr-o armată, ba din cealaltă și „erau primiți cu toții, făcându-li-se parte dreaptă din cele ce avea casa". Autorul insistă și asupra următorului detaliu: „Se întâmpla că într-o mahala petrec turcii, iar în cealaltă – rușii. Apoi hai că într-o casă intră turcii, iar la vecini șed rușii. Ba se nimerea chiar că într-o singură casă să petreacă azi rușii, mâine turcii...", dar la final conchide autorul: „Între timp însă norocul a părăsit valea dintre cele două dealuri și soarta satului pecetluită a fost..." (Druță, 1990). Aceste fragmente sugerează drama unei comunități rurale prinsă între confruntările militare ale unor puteri străine, aflate în conflict armat, sugerând instabilitatea, nesiguranța și teama oamenilor în fața unor situații intuite, previzibile, dar imposibil de influențat. Prin alternanța dintre turci și ruși, Ion

Druță surprinde absurditatea războiului, care pătrunde în spațiul intim al existenței, transformând casa — simbol al siguranței, al liniștii și al apartenenței — într-un loc al fricii și al incertitudinii. Sătenii sunt nevoiți, chiar obligați să se adapteze unor împrejurări pe care nu le pot controla. Expresia „soarta satului pecetluită a fost...", urmată de trei puncte de suspensie, transmite ideea unui destin tragic, aparent ireversibil, iar la un moment autorul conchide: „...a fost o luptă grea, înverșunată, sângeroasă".

Un rol important în vreme de război îl au bisericile și călugării de pe lângă mănăstiri. Ion Druță intercalează printre evenimentele romanului fragmente care evidențiază sprijinul spiritual și material oferit de preoți și alți slujitori evlavioși. Ilustrativ este următorul pasaj: „Iată, câțiva ani la rând, de cum a început războiul, în piața din fața mănăstirii, de dimineață până seara târziu, călugării fac mămăligi și fierb ciorbă de fasole pentru bejenarii de pretutindeni, pentru cei care nu au nici casă, nici masă" (Druță, 1990). Călugării sunt printre cei care încearcă să aline durerea semenilor, să le ofere ceea ce lipsește, iar în acest fel, mănăstirea devine un spațiu al ocrotirii, al speranței și mângâierii. Hrana pe care le-o oferă nu este dintre cele mai alese bucate, dar tocmai simplitatea ei demonstrează gestul larg al omeniei, expresia concretă a iubirii față de aproapele și ajutorul oferit, din puținul lor, celor aflați în nevoie, totodată un simbol al egalității în fața suferinței și a nenorocirilor provocate de război. În aceste momente de grea cumpănă umană, diferențele sociale și materiale își pierd importanța, iar nevoia de hrană, adăpost, ocrotire îi apropie pe oameni. Astfel, gestul călugărilor capătă o profundă valoare morală și spirituală, demonstrând că adevărata bogăție nu constă în ceea ce posedăm, ci în capacitatea de a dărui și de a alina suferința semenilor, mai ales că se spune în roman și despre faptul că părintele Onofrei, tămăduitorul mănăstirii Neamț, avea și un mic spital în stăpânirea sa, tot pentru binele semenilor și grija celor bolnavi.

Într-un alt fragment, Druță îi caracterizează astfel: „Tăcuți, cuminți, răbdători, mai cu vorba, mai cu blândețea, mai cu gluma, călugării de la Neamț făceau ei ce făceau, dar se descurcau până la urmă" (Druță, 1990). Întregul capitol al XI-lea, „Urcarea întru vrednicie", este dedicat vrednicilor slujbe ale preoților și călugărilor de la mănăstirea Neamțului, care adună lume de lume, îmbulzeală „că se stingeau lumânările",

iar oamenii vin „simțindu-se iară un neam ce și-a avut ziua de ieri, ce o are pe cea de azi și, da-va Domnul, o va avea și pe cea de mâine" (Druță, 1990).

Ecaterina din satul Ocolina devine și ea un simbol al dăruirii în numele păstrării valorilor spirituale, deși nu este nici călugăriță, nici preoteasă, ci o femeie simplă, devotată și întruchiparea jertfii de sine în numele binelui colectiv. Ea luptă ca să rămână nepângărită biserica din sat, chiar dacă popa părăsise satul. La întrebarea, „Apoi, dacă n-avem popă, la ce bun ne-ar trebui biserică?", ea răspunde cuvios: „Să avem unde ne spovedi", iar pe acest fundal rămâne o întrebare fără răspuns: „Ce spovedanie poate fi pe vreme de război?" (Druță, 1990) și totuși autorul insistă asupra acestui ritual, întrucât „spovedania e o deschidere a sufletului către Domnul..." (Druță, 1990).

Speranța Ecaterinei este exprimată astfel: „Da-va Domnul, va sfârși odată războiul, oamenii se vor întoarce pe la vetrele lor... Unul moare, altul se naște, după duminică vine zi de sărbătoare, și iar e duminică, și iar o zi de sărbătoare – se poate să rămână satul fără biserică?" (Druță, 1990). Încredințată în Bunul Dumnezeu, Ecaterina nu obosește să care lut pentru a acoperi biserica, deși autorul specifică că „era o muncă grea, bărbătească...", să cânte canoane în biserică, să păstreze cu sfințenie singura icoană a Preacuratei Fecioare, care mai rămăsese după ce sfânta evanghelie a fost schimbată de preoteasă pe un sac de făină de păpușoi, „lăsând Ocolina fără lumina Sfintei Scripturi" (Druță, 1990). Asta nu înseamnă, că fără cuvântul sfânt, slujitorii Celui Prea Înalt rămân, pierduți, pentru că „rugăciunea a fost și rămâne unica grijă a călugărului" (Druță, 1990).

Deși nu se oprește îndelung asupra descrierilor detaliate despre război, în nenumărate rânduri, Ion Druță face trimitere la efectele războiului, așa cum este redată situație din următorul fragment: „Lumea, dintr-un capăt în altul – numai zbucium, numai războaie... Cine să mai are, să mai semene, să mai culeagă roada?" (Druță, 1990). Chiar și țăranii care de ani de zile știu rostul pământului, pe timp de război nu se pot preocupa de acesta, lucru rămas pe seama femeilor și a copiilor. Fragmentul surprinde consecințele devastatoare ale războiului asupra vieții oamenilor, efectele acestuia asupra existenței cotidiene, evidențiind întreruperea ciclului natural al muncii agricole, iar în consecință, amenințarea foametei, sărăciei și a nesiguranței zilei

de mâine. Războiul apare, în această perspectivă, ca o forță distructivă ce curmă nu doar vieți omenești, ci compromite și rosturile elementare ale existenței umane.

O altă consecință a războiului e surprinsă în imaginea soldaților care aveau „mințile întunecate de atâta vărsat de sânge", imagine care reflectă consecințele confruntării repetate cu violența și moartea, imagine care anulează rațiunea, o face inertă și insensibilă. Epitetul „mințile întunecate" sugerează pierderea clarității gândirii, diminuarea capacității de a discerne binele de rău și estomparea sensibilității umane, iar ca rezultat compasiunea și empatia sunt înlocuite de indiferență și insensibilitate. Autorul ne lasă să medităm asupra faptului că drama războiului nu distruge doar vieți și destine, ci și echilibrul sufletesc al omului, amenințându-i umanitatea și valorile morale.

Într-o altă succesiune de evenimente narate în *Biserica Albă*, Ion Druță pune în confruntare poziția celor care sunt pentru pace și poziția celor care, crezându-se stăpâni supremi, sunt gata să nimicească totul în cale, jurând că va șterge de pe fața pământului dușmanul și nu va părăsi această lume până nu-și va îndeplini datoria și pentru care ambiția militară detronează respectul pentru viață. La replica boierului Movilă: „Mai presus de orice biruință este pacea, Luminăția voastră", Potiomkin răspunde dur: „De pace nici vorbă nu poate fi! După ce s-a scurs atâta sânge, iară să ne mulțimim cu o jalnică foaie de hârtie? Război până la capăt, până la ultimul ostaș, până la cea mai deplină, cea mai categorică biruință!" (Druță, 1990).

Boierul Movilă, ca o voce a rațiunii, stabilește o ierarhie a valorilor în care salvarea vieților omenești, prin obținerea păcii, este o prioritate, e un ideal superior gloriei militare și a intereselor politice, dar acesta vine în opoziție cu răspunsul categoric al lui Potiomkin, care nu acceptă compromisul, ci e gata să jertfească ultimul soldat, dezvăluind indiferența față de sacrificiul uman. Din această perspectivă, soldații devin instrumente ale ambiției militare, iar viața lor este subordonată obținerii unei victorii absolute.

Evenimentele se precipită și mai mult când frontul de luptă se îndreaptă spre Ismail, iar orașul devastat e – "numai sânge, fum și foc – părea ajuns la fundul iadului" (Druță, 1990), după care, în incipitul capitolului al X-lea, autorul scrie: „Odată cu căderea Ismailului soarta celui de-al doilea război ruso-turc părea pecetluită" (Druță, 1990).

Până și împărăteasa Ecaterina „părea înclinată să deschidă porțile pentru a primi pacea". Toți, de la tânăr la bătrân, visează pacea: „Pacea devenise o necesitate vitală, acută. La orice vatră, la orice masă – peste tot, dintr-un capăt al țării în altul, nu se vorbea decât despre mult visata, mult așteptata pace" (Druță, 1990). Acest pasaj evidențiază dorința profundă și unanimă a oamenilor de a pune capăt suferințelor provocate de război, pacea devenind aspirația fundamentală a întregii comunități. Adjectivele „vitală" și „acută" accentuează caracterul stringent al acestei nevoi, iar sintagma „mult visata, mult așteptata pace" exprimă intensitatea și durata îndelungată a așteptării, evidențiind contrastul dureros dintre speranța oamenilor și realitatea războiului.

Deși toți râvnesc pacea, „zilele însă trec, iar pacea nu mai vine". De ce nu vine? – pentru că „comandantul suprem", așa cum se exprimă Druță, Potiomkin, rămâne la singura poziție: „Pace nu va fi până nu vor accepta turcii toate, *absolut* toate condițiile mele!!" și tot autorul continuă „care însă erau condițiile comandantului suprem, nu știe nimeni" (Druță, 1990).

Abia spre sfârșitul romanului, când timpul acoperă multe răni ale războiului, iar lumea își revine la viață, Ion Druță ne îndreaptă privirea spre lumina speranței: „Ce e rău și ce e bine, al cui va fi grăuntele și cui va rămânea pleava, care este apa ce se trece și unde sunt pietrele ce vor rămâne? Ne punem întrebări și căutăm răspunsuri, ca să știm c-am trăit și noi pe lume. Și tot așa, zi de zi, an de an, se trec veacurile, se trec popoarele pe fața pământului, iar soarele, precum a răsărit în fiece dimineață, tot așa rămâne să răsară..." (Druță, 1990).

Pe măsură ce rănile conflictului se vindecă, lăsând cicatrici adânci, iar lumea își reia cursul firesc, Ion Druță îndreaptă atenția cititorului spre puterea regeneratoare a timpului și spre speranța într-un viitor mai bun, iar acest viitor este determinat de credință, de închinarea în biserică, de candela aprinsă în fața Preacuratei, de sunetul clopotelor care îndeamnă lumea la închinare și de îndemnul: „Deschideți dar sufletele, primiți în inimile voastre această biserică. Purtați-o cu dragoste și smerenie, păziți sfințenia și bunul ei nume, căci dacă o casă de copii crește mai mult în fața unei vetre, un neam se poate ridica numai și numai în fața unui altar" (Druță, 1990).

În pofida războaielor, indiferent în ce parte a lumii, a suferințelor și a dispariției generațiilor, natura își urmează ritmul, iar

viața își păstrează capacitatea de a reîncepe din nimic. Astfel, Ion Druță încheie romanul într-o notă filosofică, meditativă și optimistă, sugerând că, deși timpul și istoria transformă destinele oamenilor, locurilor, existența continuă, iar speranța rămâne o forță esențială a devenirii umane.

Evenimentul redeschiderii Bisericii Albe din Ocolina coincide cu semnarea tratatului de pace și zilele când armata rusă „se întorcea în matca hotarelor sale". Asocierea acestor evenimente sugerează o legătură profundă între restabilirea păcii și recuperarea valorilor spirituale, biserica devenind un simbol al continuității credinței și al rezistenței sufletești în fața vicisitudinilor istoriei.

„Auzind bătaia clopotului, soldații își scoteau șepcile, își făceau semnul crucii, căutând îndelung în zare, până ce deslușeau, pe un vârf de deal, o albă bisericuță. Se minunau ei înde ei... de moldovenii iștia... D-apoi că așa-i zodia sufletului... Cu cât mai adânc îl îngropi, cu atât mai sus se înalță!" (Druță, 1990). Imaginea soldaților care „își scoteau șepcile, își făceau semnul crucii" sugerează ideea că în fiecare suflet, chiar biciut de soartă crudă, rămâne o sămânță a respectului față de sacralitate, care apare spontan, demonstrând imposibilitatea de a suprima definitiv credința.

Mesajul final al romanului *Biserica Albă* e că valorile spirituale autentice pot fi reprimate, dar nu nimicite, deoarece sufletul omenesc își păstrează capacitatea de a se înălța deasupra suferinței și a constrângerilor istoriei.

4. Concluzii

Parcurgând mai multe opere din creația lui Ion Druță, precum *Horodiște*, *Murgul din Crimeea*, *Urme*, *Rubanca*, *Frunze de dor*, *Șapte mioare*, *Șoapte de nuc* și *Biserica Albă*, ajungem la concluzia că tema războiului este abordată indirect, întrucât scriitorul nu creează o operă concretă cu această temă, nu descrie în detaliu confruntările militare, frontul de luptă, deși menționează unde se desfășoară, cine sunt armatele care se confruntă, ci pune accentul pe suferințele fizice și sufletești, pe consecințele ce se răsfrâng profund asupra destinelor umane și a comunităților, pe pierderile umane și urmările pe termen lung ale acestui fenomen, evocă unele întâmplări și destine marcate de acele vremuri.

Personajele se confruntă cu durerea, lipsurile și dificultățile revenirii la o viață normală, însă continuă să lupte pentru un viitor mai bun, cu speranța că va răsări din nou soarele libertății. Astfel, credința, solidaritatea, dragostea față de pământ și speranța devin valori esențiale care îi ajută pe oameni să depășească încercările vieții. Într-un final, ecourile războiului din operele druțiene transmit un puternic mesaj umanist despre rezistența sufletească și puterea de a renaște după tragedie.

Conflicts of Interest: The authors declare no conflict of interest.

Referințe bibliografice:

Ciobanu, Ion C., (1989). Cuvânt despre Ion Druță în: Druță Ion, Scrieri, vol. I, ediție îngrijită de V. Guțu și E. Lungu, Chișinău: Literatura artistică, p. 7.

Cristea-Enache, Daniel., (2023). Scriitori din Basarabia: Studii literare, Chișinău, Știința, pp. 11, 15.

Druță, Ion, (1989). Scrieri, vol. I, ediție îngrijită de V. Guțu și E. Lungu, Chișinău: Literatura artistică.

Druță, Ion, (1990). Scrieri, vol. III, ediție îngrijită de V. Guțu și E. Lungu, Chișinău: Hyperion.

Publisher's Note: Ius et Societas stays neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).